

Скучен в Роттенбург

90
Работа

13

ЛКА

Венгринюк Христя, Завалій Євгенія, Дупешко Максим

В 29 Ловці світла: історії українських художників / Христя Венгринюк, Євгенія Завалій, Максим Дупешко ; під заг. ред. Євгенії Завалій ; іл. Юлії Мархішуд. — Чернівці : Книги — XXI, 2023. — 40 с.

ISBN 978-617-614-441-0

Книжка для сімейного читання, яка знайомить читачів з українськими художниками та світом мистецтва. Про ловців світла написали сучасні українські письменники Христя Венгринюк, Євгенія Завалій і Максим Дупешко. Тут подані історії 17 митців, які жили і творили в різні періоди — від XIX століття і до сьогодення. Ви дізнаєтеся, у яких стилях вони працювали, на якому історичному тлі та яке місце посідають у світовому мистецтві сьогодні.

У цій книжці ми говоримо про непрості теми: репресоване мистецтво, творчість у тоталітарній державі та повернення нашої культури вкрадених росією митців. Популяризуючи живопис, ми б хотіли заохотити читачів відвідувати музеї, тому в книжці ви знайдете інформацію, де можна наживо побачити ту чи іншу згадану картину.

Видання підготовлено за сприяння державної установи «Український інститут книги» за кошти державного бюджету України та призначене для поповнення бібліотечних фондів.

**УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
//КНИГИ**

Авторська думка може не збігатися з офіційною позицією державної установи «Український інститут книги».

ISBN 978-617-614-441-0

© Книги — XXI, 2023
© Христя Венгринюк, Євгенія Завалій,
Максим Дупешко, 2023, текст
© Юлія Мархішуд, 2023, ілюстрації
Усі права застережено

КНИЖКУ НАПИСАЛИ

Євгенія Завалій

- 6 *Ілля Рєпін*
- 16 *Георгій Нарбут*
- 18 *Олександр Богомазов*
- 22 *Казимир Малевич*
- 24 *Катерина Білокур*
- 28 *Тетяна Яблонська*

Максим Дупешко

- Архип Куїнджі 8
- Микола Пимоненко 10
- Микола Івасюк 12
- Олександр Мурашко 14
- Марія Примаченко 32
- Анатолій Криволап 38

Христя Венгринюк

- 20 *Михайло Бойчук*
- 26 *Никифор Криницький*
- 30 *Алла Горська*
- 34 *Олександр Ройтбург*
- 36 *Іван Марчук*

ВСТУП

«Українське мистецтво настільки сміливе, круте, цікаве, що ми маємо видавати про нього дуже багато книжок, адже є про що розповісти й чим пишатися», — подумали одного дня автори дитячого артвидавництва «Чорні вівці» й вирішили написати цю книжку.

Тож запрошуємо вас у світ українського живопису. На цих сторінках ви познайомитеся із непересічними особистостями, майстрами та їхніми шедеврами. Тут зібрані різні епохи, людські досвіди й напрямки мистецтва. Якщо ви уважно роздивитесь ілюстрації, то побачите, як змінювалося наше мистецтво від XIX до XXI століття, як на зміну реалізму прийшов авангардизм, як наші художники започатковували абсолютно нові напрямки не лише в українському, а й у світовому мистецтві й тепер назавжди вписані в його контекст.

Під час роботи над книжкою ми зрозуміли, що українські художники, ловці світла, — справжні супергерої, які долали серйозні труднощі заради того, щоби творити, стикалися із неприйняттям обраного шляху й новаторства у своїх полотнах, жили в часи воєн, революцій, політичних репресій, депортацій... У часи, коли України не було на політичній мапі світу, втім, українське було в роботах наших митців. Тих, які зберегли українське мистецтво в окупації і залишили нам із вами культурну спадщину. Вони створювали світи, яких не існувало досі, як-от Марія Примаченко, вигадували революційно нові форми в мистецтві, як Казимир Малевич, боролися за свій творчий шлях навіть у безнадії тоталітарної держави, як Катерина Білокур, залишали по собі мистецьку школу, як Михайло Бойчук, знищений у період доби Розстріляного Відродження. Це історії, що вчать нас бути сильними.

Ця книжка написана в час чергового загострення 400-літньої війни з росією, і, досліджуючи біографії українських художників, ми не могли не відчувати: росія завжди нищила українців й українське. І не важливо, чи це російська імперія, яка привласнювала нашу культуру й намагалася змінювати ідентичність своїх підданих, чи це Радянський Союз із політикою геноциду щодо українських митців і мистецтва. Сьогодні ми маємо повертати собі своє, щоби хоча б наступне покоління знало: чому Ілля Рєпін малював запорожців, а Георгій Нарбут постійно повертався до мазепинського бароко? Чому Микола Івасюк усе життя створював масштабні історичні полотна? Як Казимир Малевич любив Київ, українські вишивки та їжу? Як боролася за Україну Алла Горська? Звідки стільки світла в роботах Івана Марчука? Чому російські окупанти вкрали картини Архипа Куїнджі, а творчість Олександра Богомазова радянська влада повністю викреслила?

Нам було боляче писати про вбитих і закатованих художників, поламаних долі та сплюндровані надії, понівечені та знищені роботи. Особливо нині, коли росіяни продовжують руйнувати українські музеї — в Іванкові, Сквородинівці, Олешках... — і красти наші картини у Криму, Херсоні, Маріуполі...

Та попри весь біль, ця книжка про любов. Адже історії українських художників — це історії любові до світу, людей, мистецтва, рідної землі. Тільки з любові на полотні могли народитися прекрасні квіти Катерини Білокур, чарівні сценки щоденного життя Тетяни Яблонської, сільська ідилія Миколи Пимоненка, вродливі жінки Олександра Мурашка, наївні й чудернацькі малюнки Никифора Криницького, дивні люди Олександра Ройтбурда чи нічні коні Анатолія Криволапа. Ми теж писали цю книжку з любов'ю до наших читачів і українського мистецтва, прагнучи розказати вам історії ловців світла.

*Шуaro
ваша команда артвидавництва
«Чорні вівці»*

ІЛЛЯ РЕПІН (1844–1930)

Видатний український художник, один із найкращих портретистів XIX століття, промоутер Козацьчини й української культури, реаліст, який правдиво відтворював дійсність і водночас доповнював свій стиль яскравими експресіоністичними мазками.

Народився в Чугуєві на Харківщині в родині військового. Походив із козацького роду, що мав прізвище Ріпа, яке потім було зросійщене. Це були часи, коли російська імперія володарювала над Україною, і українці, щоб досягти успіху в житті, мали підлаштовуватися під обставини.

Ілля рано виявив хист до малювання. Одного дня його двокурідний брат приніс акварельні фарби, й життя майбутнього художника назавжди змінилося, коли фарби оживили чорно-біле зображення. В 11 років батьки віддали хлопця до школи топографів (тих, хто створює географічні мапи), а з 13 років він навчався в іконописній майстерні й разом із дорослими художниками розписував храми Слобожанщини. У 19 поїхав навчатися до Академії мистецтв у Петербурзі. Юнак із провінції став її кращим випускником і здобув стипендію на навчання в Європі, відтак жив у Франції та Італії. Однак після мандрів повернувся в рідний Чугуїв, малював українських селян і працював над ескізами майбутніх робіт.

Усе життя Репін звертається у своїй творчості до українських мотивів. Одна з його найвизначніших робіт — «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Для втілення свого творчого задуму художнику знадобилося 13 років: він вивчав одяг і зброю, шукав моделей, консультувався з істориком Дмитром Яворницьким, мандрував Україною.

«Запорожці пишуть листа турецькому султанові» (друга версія) (Харківський художній музей)

Врешті це епічне полотно було продемонстровано в багатьох європейських столицях, а також в американському Чикаго, і придбав його російський цар Александр III за гігантську на той час суму — 35 000 рублів. І хоча листа запорізьких козаків до турецького султана в XVII столітті насправді не існувало, Репіну вдалося передати вільний дух козацької епохи. До речі, знайдете на картині жовто-блакитний стяг? У роботі над полотном митець надихався повістю «Тарас Бульба» Миколи Гоголя, а також зобразив своїх друзів і знайомих. Пізніше Репін створив менший варіант полотна, який нині зберігається в Харківському художньому музеї.

1900 року Репін разом із дружиною Наталією Нордманн переїхали в садибу «Менати» (45 км від Петербурга). Там вони жили особливим життям: дотримувалися вегетаріанської дієти, приймали гостей лише в середу, спали з відчиненими вікнами навіть у мороз, не мали прислуги, поралися на городі. Після Жовтневого перевороту на російії 1917 року величезна, у якуму вони жили, перейшло до Фінляндії. Репін відмовився переїжджати до Радянського Союзу й до кінця життя прожив у Куоккалі. В останні роки життя в нього відмовила права рука, але він навчився малювати лівою.

«Гопак» (приватна колекція)

Перша українська різдвяна листівка

Репін захоплювався творчістю Тараса Шевченка та пропонував ескізи для його пам'ятника. Якщо придивитися, то в картині «Не чекали» можемо побачити портрет Шевченка на стіні. А ще саме Ілля Репін створив першу українську різдвяну листівку й, уявіть, зобразив на ній козака.

Його останнє полотно «Гопак» також присвячене українській тематиці — яскрава весела картина. У листі Дмитрові Яворницькому митець писав: «Навіть столітній дід навприсядки пішов. Підвипили, скачуть...».

Ілля Репін увійшов у світову культуру як російський художник, адже жив у часи російської імперії, яка зробила Україну своєю колонією, писав портрети імперської шляхти, а також створював роботи на тему історії росії. Утім, уся його творчість пронизана українськими мотивами, і чи не з кожної картини проглядає українська ідентичність. Бо тільки українці можуть так щиро сміятися і бути такими волелюбними, як козаки на полотні «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Тож час повертати своїх митців.

«Козак у степу» (Харківський художній музей)

«Українка біля тину» (Латвійський національний художній музей)

«Безпритульні» (Одеський національний художній музей)

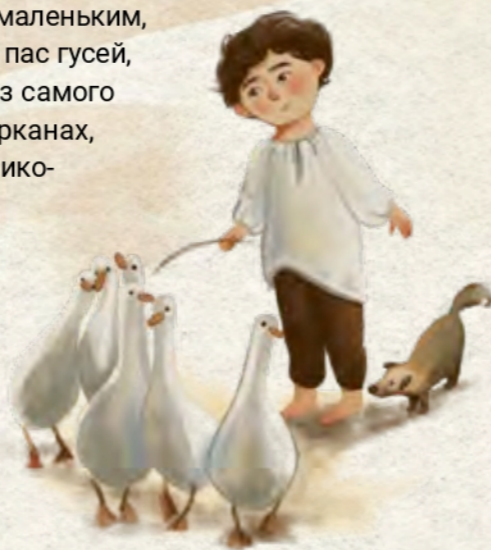

АРХИП КУІНДЖІ

(1841-1910)

Як сьогодні Україна є багатонаціональною державою, так і колись на території нашої країни проживали люди різного походження і національності. Споконвіку на українському Приазов'ї були поселення греків. 1841 року в одному з тамтешніх сіл, яке звалось Карасу, поблизу Маріуполя, у грецькій сім'ї народився хлопчик, якого назвали Архипом. Його батьки померли рано, коли хлопчик іще був маленьким, отож майбутньому художнику з ранніх літ довелося працювати. Він пас гусей, трудився на будівництві, продавав і розносив хліб, але водночас із самого малку його тягло до малювання. Архип малював на чому міг: парканах, шматках паперу й інших площинах. Творча енергія вирувала у хлопчико-ві, і він не міг стриматися від зображення такого різного світу.

Якщо простежити за життям Архипа, то воно дивним чином перехрещується із життям іншого відомого українського художника й поета Тараса Шевченка, який народився на 27 років раніше за Куїнджі. Обидва рано осиротіли, Архип пас гусей, а Тарас — «ягнята за селом», батько Куїнджі був шевцем, у Тараса — прізвище Шевченко, а отже, хтось із предків теж мав бути шевцем... Зрештою, мрія стати художником привела Куїнджі в той самий навчальний заклад, де навчався і Кобзар, — Петербурзьку академію мистецтв.

«Червоний захід» (2022 року викрадена з Художнього музею ім. Куїнджі, Маріуполь)

«Осінь» (2022 року викрадена з Художнього музею ім. Куїнджі, Маріуполь)

Тут молодий художник познайомився з двома вихідцями зі Слобожанщини — Іваном Крамським та Іллею Рєпіним. Усі троє художників з України працювали у стилі реалізму, який можна описати просто: зображуємо те, що бачимо. Реалісти не прикрашали світ, вони, буди портретистами доби, намагалися змалювати буденність. Така сама течія існувала в літературі, яскравою представницею якої в той час була Марко Вовчок, що описувала реалістичні історії зі щоденного українського життя. Утім, Куїнджі мало цікавився людьми, його вражала природа. Тому художник став майстерним автором пейзажу. Особливо вдало він писав місячні ночі та заходи сонця на тлі красивих українських річок. Митець тонко відчував колір, любив контрастне багряне сяйво на тлі непроникної пітьми. Водночас його денні картини пронизані особливим світлом, так наче художник міг бачити прозоре сонячне проміння. Воно особливо тонко відчувається в картині «Степ. Нива», а в роботі «Після дощу» можна побачити контраст грозового неба та смарагдового лану.

Фрагмент картини «Після дощу»

Фрагмент картини «Степ. Нива»

Портрет Віри Елевферівної Куїнджі-Шаповалової (дружина художника)

Наша книжка названа «Ловці світла», і, без сумніву, Архип Куїнджі був одним із найкращих ловців барв і відтінків, які дарує нам наша планета, освітлена благословенним сонцем. І водночас, як уже зазначалося, художник умів «вичавити» колір навіть із ночі, відчутти її красу, адже ніч теж може бути прекрасною і дарувати око особливе задоволення.

Без сумніву, художник виходив на природу вночі і під покровом місяця малював тонкі смуги світла. Наш світ тим і прекрасний, що нас може вражати врода тієї чи іншої людини, краса відомого архітектурного об'єкта: церкви, фортеці чи просто сільської хати, — може вражати флора й фауна, і навіть ніч, якщо уважно на неї дивитися, уміє дарувати красу. Це довів своїми роботами Архип Куїнджі.

Сумно згадувати про цього митця в контексті сьогоднішньої війни, адже росіяни під час обстрілів Маріуполя знищили музей Архипа Куїнджі та викрали три роботи видатного художника — «Червоний захід», «Осінь» і «Ельбрус». Утім, немає жодного сумніву, що ми підіймемо наш стяг над Маріуполем, відбудуємо музей видатного українця грецького походження і повернемо все вкрадене.

«Ельбрус» (2022 року викрадена з Художнього музею ім. Куїнджі, Маріуполь)

«Червоний захід сонця» (Музей мистецтва Метрополітен, Нью-Йорк)

«Рання весна» (Харківський художній музей)

МИКОЛА ПИМОНЕНКО

(1862–1912)

Може, вам здасться це трохи дивним, але історики стверджують, що нації у сучасному їхньому вигляді сформувалися не так давно, а саме в XIX столітті, менш ніж 200 років тому. До того мешканці різних країн не надто розглядали себе й інших крізь призму нації. Звичайним людям важливішою була їхня віра, соціальний стан і належність до певної громади. Але два століття тому люди почали відчувати єдність зі своїми земляками, які говорять тією самою мовою, мають схожий побут і традиції. Це відчуття підхопили митці, які почали формувати національну культуру, окреслюючи властиві їй риси. В українській літературі найяскравішою особистістю періоду формування націй став Тарас Шевченко, у музиці — Микола Лисенко, а в образотворчому мистецтві — Микола Пимоненко.

«Гуси, додому»
(приватна колекція)

«Київська квіткарка»
(Національний художній музей України)

Цей великий майстер змальовував буденне життя в українських містах і селах. Саме за картинами Пимоненка, як і за віршами Шевченка, ми можемо уявити, як жили українці півтора століття тому. Дуже часто Микола зображував українців за роботою, як-от у картинах «Сінокіс», «Київська квіткарка», «Дівчина з граблями», «Гуси, додому», «У затінку», «Жнива в Україні».

Найчастіше Пимоненко зображував сільське життя, і це логічно, адже в той час більшість людей жила в селах, і так було не лише в нас. Микола залюбки малював українських жінок у красивому народному вбранні, у вишиванках, із високими очіпками, у хустках, зі стрічками, коралями та дукатами на грудях, червоних чоботях або босоніж.

Також варто зазначити, що Микола Пимоненко майстерно вписував людей в український пейзаж. Позаду дійових осіб ми бачимо або тин, або українську хату, покриту солом'яним дахом, або пшеничне поле, або гайок, або ставок. Природа й людина в його роботах доповнюють одне одного, вибудовуючи гармонію. Варто зацентувати на тому, як Пимоненко передавав світло. Найбільш геніально воно змальоване у знаменитій серії великодніх картин київського майстра: «Страсний четвер», «Великодня утрень», «Великдень в Україні».

Були в житті Миколи Пимоненка і два інші Миколи, які йому допомогли. Він, як і його колега, художник Олександр Мурашко, був із сім'ї іконописців. Дядько Олександра — Микола Мурашко — допоміг юному Пимоненкові зі вступом до Київської малювальної школи. За навчання ж юного художника заплатив відомий меценат Микола Терещенко. Кажуть, Пимоненко був доволі сором'язливим і не надто вірив у власний успіх, але його мудра дружина Олександра надіслала чоловікову роботу «Страсний четвер» до Мюнхена, де її викупили. Згодом картину «Гопак» придбав знаменитий Лувр. Є легенда, згідно з якою, будиши в Парижі, Пимоненко прийшов на виставку й не знайшов своєї роботи. Митець просто не міг повірити, що вона буде виставлена в першій залі, який відкриває виставку. Знову довелося втручатися дружині, яка дізналася, де була картина, і повідомила про це художникові.

Жив Микола Пимоненко в Києві, але найбільше любив перебувати в селі Малютинка, поблизу Боярки, де мав змогу працювати над темами українського сільського життя. Сьогодні в Малютинці є невеликий музей, присвячений великому художнику. Тамтешні працівники мріють, що колись постане музей значно більший, відповідний персоні Пимоненка.

Є художники, які вміють відкривати свій багатий внутрішній світ, є такі, які створюють фантастичні світи, а Микола Пимоненко своєю художньою творчістю проник у душу рідного народу. Микола Пимоненко був великим ловцем сонячного світла, та важливіше те, що він умів спіймати людське світло, яким сяють персонажі його знаменитих картин.

«Сінокіс»
(Харківський художній музей)

«В похід (Проводи козаків)»
(Національний художній музей України)

«Брід»
(Одеський національний художній музей)

МИКОЛА ІВАСЮК

(1865–1937)

*Мистецтво прекрасне тим, що митці,
які роблять абсолютно різні речі, використовують
різні методи та приходять до успіху.*

У творчості немає ідеальної формули, дотримуючись якої можна досягти результату. Кожен письменник, художник чи кінорежисер має пройти власний шлях, витворити свою мову, особистий стиль і лише тоді зможе стати митцем, який увійде в історію, а не вляпається в неї. Гортаючи нашу книжку, ви, мабуть, помітили, як різняться роботи одного митця від робіт іншого: «Чорний квадрат» Малевича, фантастичні тварини Примаченко, яскраві квіти Білокур, нічний кінь Криволапа, дивні чоловіки з поголеними головами в Ройтбурда, босоногі дівчата в українському народному вбранні в Пимоненка, фантастичні храми, намальовані наче дитячою рукою, Никифора Криницького — кожен із художників знаходив щось своє. У цьому ж тексті ми поговоримо про митця, який також знайшов свою основну тему у творчості, і ним є художник Микола Івасюк.

Микола Івасюк народився в містечку Заставна на Буковині в родині теслі. У Чернівцях Миколі пощастило, адже викладачем у реальній школі був відомий художник Юстин Пігуляк. Той помітив хист хлопця і безоплатно навчив його техніки й композиції в живописі. Згодом талановитий юнак навчався у провідних мистецьких центрах Європи — Відні та Мюнхені. У столиці Баварії Миколі поталанило познайомитися з одним із героїв нашої книжки — Іллею Репіним. Вважають, що розмова з Репіним і наштовхнула Івасюка на козацьку, зокрема батальну, тему. Баталістика — це змальовування бойових дій.

Особливо приваблювала Івасюка особистість Богдана Хмельницького. Він написав кілька картин із козацьким гетьманом, але одна з них стала найвідомішою. Зветься вона «В'їзд Богдана Хмельницького в Київ». Над цією роботою художник працював майже 20 років. Та вас вразить не лише тривалість її створення, а й розміри. Картина заввишки 4 метри, а завширшки — майже 6. Не в багатьох квартирах є стіни, які могли б

«Мати» (Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького)

«Біля криниці» (Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького)

умістити цю картину. Сьогодні ця робота є однією із найбільших окрас Національного художнього музею України в Києві.

Попри можливість працювати у Відні чи Мюнхені, Микола Івасюк тривалий час проживав у Чернівцях, але його магнетично притягував Київ, адже у глибині душі митець відчував, що Київ зрештою стане столицею об'єднаної соборної України. Його мрія здійснилася 1917 року, коли постала Українська народна республіка (УНР). Івасюк навіть був автором марок для пошти УНР. Утім, за чотири роки комуністична навала завоювала більшу частину України, а Івасюк був змушений повернутися в Чернівці. Друзі не рекомендували Миколі знову їхати до Києва, окупованого радянським режимом, та все ж художник надто любив це місто й 1926 року зважився на переїзд до радянської України. Про що згодом пошкодував, адже не знав, що бідуватиме й бачитиме, у якій бідності живе народ у радянській державі. А за 11 років після повернення його, уже поважного 72-річного чоловіка, заарештували й убили радянські окупанти.

*Микола Івасюк обрав для себе історичну тематику,
і на сьогодні він зостається найвідомішим
українським художником у цьому жанрі живопису.
Цього роботи «Битва під Хотиним», «Іван Богун
у бою під Берестечком», «Богдан Хмельницький
під Зборовом» і вже описана робота «В'їзд
Богдана Хмельницького в Київ» є шедеврами
історичного живопису.*

Тож хто зараз у Києві — гайда в Національний художній музей дивитися на велетенське полотно, де зображений великий гетьман. Там само ви зможете побачити роботи багатьох інших майстрів, про яких читаєте в нашій книжці.

«Поцілунок» (Музей сучасного мистецтва України)

«В'їзд Богдана Хмельницького в Київ» (Національний художній музей України)

«Іван Богун у бою під Берестечком» (Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького)